PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 475 • 2017

Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

Beata Szczecińska
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
e-mail: beata.szczecinska@zut.edu.pl

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA POLSKICH KOBIET W WIEKU 50+

ECONOMIC ACTIVITY OF POLISH WOMEN AGED 50+

DOI: 10.15611/pn.2017.475.27
JEL Classification: E24, J14, J21, J60

Streszczenie: Celem opracowania jest ocena aktywności ekonomicznej kobiet w wieku 50 lat i więcej w I i IV kwartale 2014 roku. Podstawę informacyjną badań stanowiły jednostkowe dane nieidentyfikowalne pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, które zostały odpłatnie udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny. Do oceny zależności między wybranymi zmiennymi charakteryzującymi aktywność na rynku pracy kobiet 50+ zbudowano tablice wielodzielcze. Porównując aktywność zawodową osób starszych według płci, można zauważyć, że we wszystkich grupach wiekowych jest ona niższa wśród kobiet. Przeprowadzone badania wskazują, że duża część kobiet 50+ nie pracuje i nie poszukuje pracy. Głównymi przyczynami ich małej aktywności na rynku pracy są: uzyskanie świadczeń emerytalnych i rentowych, brak możliwości znalezienia pracy, pozostanie na utrzymaniu męża, a także opieka nad wnukami i niepełnosprawnymi członkami rodziny.

Słowa kluczowe: rynek pracy, kobiety w wieku 50+, tablice wielodzielcze.

Summary: The purpose of the study is to assess the economic activity of women aged 50 and over in the first and fourth quarter of 2014. The information base of the study was composed of individual non-identifiable data from the Economic Activity Survey, which were bought from Central Statistical Office. An array of multipliers was built to evaluate the relationships between the selected variables characterizing the activity of the 50+ women's labor market. Comparing the occupational activity of older people by gender, it can be seen that in all age groups their activity is lower among women. The studies show that a large group of women 50+ is not active and are not looking for a job. The main reasons for their low activity in the labor market are: obtaining retirement and/or disability benefits, being unable to find a job, being under care of a husband, also caring for grandchildren and disabled family members.

Keywords: labor market, women aged 50+, multi-way tables.

1. Wstęp

Płeć jest jedną z kluczowych cech stosowanych w analizie rynku pracy. Kobiety często pracują w innych zawodach i branżach niż mężczyźni, mają inne wynagrodzenie i inny czas pracy. Zróżnicowanie to jest uwarunkowane także innymi cechami, takimi jak np.: wykształcenie, zaangażowanie w życie rodzinne czy nawet oczekiwania życiowe. Jedną z istotnych przyczyn tych różnic są również uwarunkowania historyczne. Początkowo tylko mężczyźni pracowali, a kobiety wchodziły na rynek pracy stopniowo. Dopiero rozwój gospodarki po II wojnie światowej spowodował zwiększenie aktywności zawodowej kobiet. Odbywał się on stopniowo, jednak regularnie [*Kobiety i mężczyźni na rynku pracy* 2016, s. 2].

Analiza rynku pracy w Polsce pokazuje istotne różnice w traktowaniu kobiet i mężczyzn. Dowodem na to są np.: niższy współczynnik aktywności zawodowej kobiet, niższy wskaźnik zatrudnienia kobiet, wyższy poziom bezrobocia wśród kobiet, brak równości w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn, nikła obecność kobiet na wyższych stanowiskach i w zarządach przedsiębiorstw. Trudniejsza sytuacja kobiet na rynku pracy jest spowodowana szeregiem barier i przeszkód, z którymi wciąż muszą się mierzyć także kobiety w Polsce. Wynika to głównie z podwójnej funkcji, jaką pełnią: aktywnych zawodowo oraz matek czy opiekunek [Haponiuk 2014, s. 1].

Celem badania, którego wyniki zamieszczono w artykule, jest ocena aktywności ekonomicznej kobiet w wieku 50 lat i więcej (w pracy określane one będą jako kobiety 50+) w I i IV kwartale 2014 roku. Podstawę informacyjną badań stanowiły jednostkowe dane nieidentyfikowalne pochodzące z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, które zostały odpłatnie udostępnione przez Główny Urząd Statystyczny. Badania BAEL, prowadzone przez GUS, są podstawowym źródłem informacji o rynku pracy w Polsce. Wykorzystanie tych informacji do różnego rodzaju analiz daje podstawy do monitorowania zmian zachodzących na rynku pracy w różnych układach, np. ze względu na wiek, płeć, pochodzenie, wykształcenie itp.

2. Charakterystyka rynku pracy kobiet w Polsce

Podstawowymi miernikami charakteryzującymi sytuację na rynku pracy są: współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia oraz stopa bezrobocia [*Zasady metodyczne*… 2008, s. 21]. Współczynnik aktywności zawodowej (rys. 1) w Polsce w latach 2004-2007 wykazywał niewielką tendencję spadkową (o 1 p.p.), a następnie sukcesywnie wzrastał (z wyjątkiem roku 2012), by na koniec badanego okresu osiągnąć poziom 56,5%, tj. o ponad 3% wyższy niż dwanaście lat wcześniej.

W latach 2004-2008 zanotowano znaczny wzrost wskaźnika zatrudnienia (rys. 1) – z 44,3% do 50,4% (o 6,1 p.p.). W latach następnych jego wartość utrzymywała się na podobnym poziomie (niewiele powyżej 50%), ale w ostatnich dwóch badanych latach można zauważyć wyraźny wzrost tego wskaźnika. W 2015 roku w porównaniu z rokiem 2004 wskaźnik wzrósł o prawie 19%.

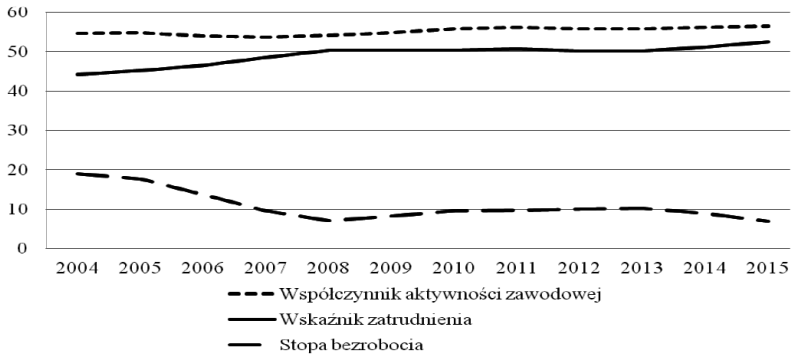

Rys. 1. Współczynnik aktywności zawodowej, wskaźnik zatrudnienia, stopa bezrobocia (według BAEL) w Polsce w latach 2004-2015 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Małych Roczników Statystycznych z lat 2005--2016.

Sytuację na rynku pracy można również oceniać, analizując stopę bezrobocia. W badanym okresie najwyższy poziom stopy bezrobocia zanotowano w roku 2004, najniższy natomiast − w 2015 roku, a różnica wynosiła aż 12,1 p.p. Zmniejszenie bezrobocia jest zjawiskiem pożądanym, ponieważ ma wpływ zarówno na jakość życia ludności, jak i gospodarkę danego kraju. Dlatego jednym z podstawowych zadań polityki społecznej jest przeciwdziałanie bezrobociu przez aktywizację zawodową osób bezrobotnych.

Kobiety niezmiennie stanowią około 51% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Natomiast wśród aktywnych zawodowo ich udział wynosi przeszło 45%, a wśród biernych zawodowo ponad 61% [*Sytuacja kobiet*… 2015, s. 1].

Na kształt rynku pracy kobiet w Polsce w dużej mierze wpływ miała transformacja ustrojowa. Przekształcenia gospodarcze, głównie pojawienie się sektora prywatnego, istotnie wpłynęły na strukturę oraz poziom zatrudnienia. Dynamicznemu rozwojowi sektora prywatnego towarzyszył spadek poziomu zatrudnienia w sektorze publicznym. Co prawda, sektor prywatny wchłonął dawnych pracowników sektora publicznego, jednak nie wszystkich. Bezrobociem w większym stopniu zostały dotknięte kobiety. To głównie one miały problem ze znalezieniem pracy, w szczególności zgodnej z posiadanym przez nie wykształceniem. Oprócz czynników systemowych, w ogromnej mierze wpływ na tę sytuację miały czynniki społeczne, a także kulturowe i religijne [Haponiuk 2014, s. 2].

Sytuacja kobiet na rynku pracy różni się od sytuacji mężczyzn, o czym świadczą podstawowe wskaźniki rynku pracy (tab. 1). Udział aktywnych zawodowo kobiet w ogólnej liczbie kobiet w wieku 15 lat i więcej jest znacznie niższy niż w przypadku mężczyzn. Różnica ta wynosiła w analizowanym okresie przeciętnie ok. 16 p.p. Miernik ten (ogółem) w odniesieniu do kobiet wahał się na przestrzeni kilkunastu

ostatnich lat w granicach od 46,7% (lata 2006 i 2007) do 48,7% (2011 rok). Dla mężczyzn wskaźnik ten wzrastał niejednostajnie: od 62,7% w 2004 roku do poziomu 65% na koniec badanego okresu.

Tabela 1. Współczynnik aktywności zawodowej ludności według płci w latach 2004-2015 (w %)

Lata	Ogółem		W wieku produkcyjnym	
	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
2004	47,9	62,7	65,0	74,9
2005	48,1	62,9	65,4	75,3
2006	46,7	62,3	63,8	74,9
2007	46,7	62,2	64,1	74,8
2008	47,1	63,1	65,2	75,7
2009	47,5	63,5	66,2	76,0
2010	48,2	64,3	67,2	76,6
2011	48,7	64,7	68,2	77,0
2012	48,3	64,4	68,8	77,2
2013	48,5	64,4	69,7	77,6
2014	48,5	64,7	70,3	78,3
2015	48,6	65,0	70,3	78,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z [*Kobiety i mężczyźni na rynku pracy* 2012; 2016].

Mniejsze dysproporcje można zaobserwować w poziomie aktywności zawodowej kobiet w wieku produkcyjnym[1] w porównaniu z mężczyznami. Tutaj różnica między omawianymi współczynnikami to wprawdzie kilka punktów procentowych, ale zwiększała się ona na przestrzeni badanych lat. Najniższą różnicę zanotowano w roku 2006 (1,5 p.p.), najwyższą zaś − w roku 2014 (5,6 p.p.). Na pozytywną ocenę zasługuje fakt, że współczynnik ten dla kobiet w wieku produkcyjnym w latach 2004-2015 wzrósł o 5,3 p.p., natomiast dla mężczyzn − o 3,9 p.p.

3. Aktywność ekonomiczna osób starszych w Polsce

Aktywność zawodowa ma szczególne znaczenie, jeśli weźmie się pod uwagę prognozy dotyczące wydłużania się przeciętnego okresu trwania życia zarówno w Europie, jak i w Polsce. Zjawisko starzenia się społeczeństw jest procesem demograficznym, polegającym na wzroście liczby i udziału ludności starszej w ogólnej liczbie ludności [Frątczak, Sobieszak 1999, s. 13].

Szybki postęp w dziedzinie medycyny umożliwiający wcześniejsze i dokładniejsze diagnozowanie chorób, a tym samym skuteczniejsze ich leczenie, prowadzenie

[1] Według metodologii Głównego Urzędu Statystycznego wiek produkcyjny to wiek zdolności do pracy, tj. dla mężczyzn grupa w wieku 18-64 lata, a dla kobiet −18-59 lat [*Pojęcia stosowane*…].

zdrowego stylu życia, zmiana diety, jak również działania rządu prowadzące do zapewnienia odpowiednich warunków życia, pracy, kształcenia, kultury fizycznej oraz wypoczynku i rekreacji wpływają na stałą poprawę kondycji zdrowotnej Polaków, a tym samym na ich dłuższe życie. W latach 1991-2013 nastąpiło wydłużenie się przeciętnego trwania życia mężczyzn o 7,2 roku, natomiast kobiet o 6 lat [*Prognoza ludności*… 2014, s. 72].

Liczba ludności w wieku 50+ w ostatnich dwudziestu sześciu latach (1900--2015) wzrosła z poziomu 9,58 mln do 13,99 mln, tj. o 46%. Udział ludności w tej grupie wieku zwiększył w tym okresie się o 11,2 p.p. i wynosił w 2015 roku 36,4%. W tym samym czasie zanotowano także wzrost liczby ludności w wieku 65 lat i więcej o ponad 2 mln osób (o 56%), a ich udział zwiększył się z poziomu 10,1% do poziomu 15,5%, tj. o 5,4 p.p. [Rocznik Demograficzny 2016, s. 134-136].

Opracowana przez GUS prognoza dotycząca zmian liczby ludności w latach 2013-2050 wskazuje, że w 2050 roku liczba ludności Polski wyniesie 33 mln 951 tys. W porównaniu do stanu w roku bazowym 2013 oznacza to zmniejszenie liczby ludności o 4,55 miliona tj. o 12%. Oprócz ujemnego przyrostu naturalnego, będzie można obserwować dalsze niekorzystne zmiany w strukturze ludności według wieku. Osoby w wieku 65 lat i więcej będą stanowiły prawie 1/3 populacji, a ich liczba wzrośnie o 5,4 mln w porównaniu z rokiem 2013 [*Prognoza ludności*… 2014, s. 109]. Zgodnie z przyjętymi założeniami w okresie objętym prognozą przeciętne trwanie życia nadal będzie się wydłużało, osiągając w 2050 r. wartości większe od obecnie notowanych o 9 lat dla mężczyzn i 6 lat dla kobiet [*Prognoza ludności*… 2014, s. 120].

Proces starzenia się ludności wpływa na zmiany w strukturze rynku pracy. Zmniejsza się zarówno liczba, jak i udział populacji w młodszych klasach wieku produkcyjnego, a zwiększa w starszej grupie. Równolegle ze stroną podażową zmienia się także strona popytowa rynku pracy. Praca w społeczeństwach wysoko rozwiniętych wymaga coraz mniej wysiłku fizycznego, a na skutek poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy poprawiają się jej warunki. Jest to pozytywna konsekwencja współczesnych przemian. Mają one jednak również efekty negatywne, jak np. wzrost intensywności pewnych rodzajów prac, konieczność zmiany zachowań (zwiększenie kreatywności, samodzielności i odpowiedzialności), konieczność dostosowania się do szybko zmieniającego otoczenia, co może prowadzić do powstania napięcia psychicznego i stresu. Pojawia się zatem nowy wymiar wzajemnego dopasowania popytu i podaży na rynku pracy [*Ludzie starsi*…2007, s. 181].

Porównując aktywność zawodową osób starszych – z uwzględnieniem klasyfikacji według płci – można stwierdzić, że we wszystkich grupach wiekowych jest ona wyższa wśród mężczyzn (por. rys. 2 i 3). Największa różnica dotyczyła dwóch grup wiekowych: w latach 2008-2011 – grupy 55-59 lat (od 30,8 do 22,8 p.p.), natomiast w latach 2012-2014 – grupy 60-64 lata (od 21,8 do 26 p.p.). Było to w dużej mierze spowodowane niższym progiem emerytalnym dla kobiet w Polsce i możliwością wycofania się z rynku pracy.

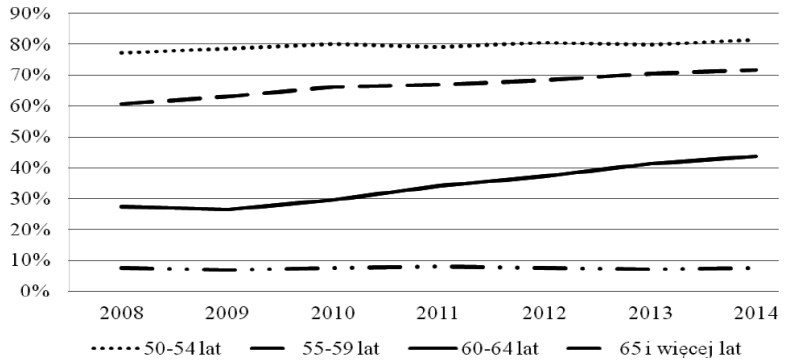

Rys. 2. Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn 50+ według grup wiekowych w latach 2008-2014 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Pracy 2006-2015.

Analizując zmiany w poziomie aktywności zawodowej starszych mężczyzn w latach 2008-2014 (rys. 2), można zauważyć wyraźne tendencje wzrostowe dla grup wieku: 50-54 lata, 55-59 lat oraz 60-64 lata. Najwyższy wzrost tego wskaźnika w roku 2014 w porównaniu z rokiem 2008 zanotowano dla mężczyzn w wieku 60--64 lata, tj. o 16.3 p.p. (59,5%). W najstarszej grupie mężczyzn współczynnik ten nie wykazywał większych zmian w badanym okresie (wynosił średnio 7,5%).

Zmiany charakteryzujące populację kobiet wyglądały nieco inaczej (rys. 3). Największy wzrost udziału kobiet ekonomicznie aktywnych zanotowano dla grupy 50-59 lat (wzrost w stosunku do roku bazowego o 23,9 p.p., tj. o 79,9%). Natomiast w najstarszej grupie kobiet aktywność ta obniżyła się o 1 p.p., czyli o 28,6%.

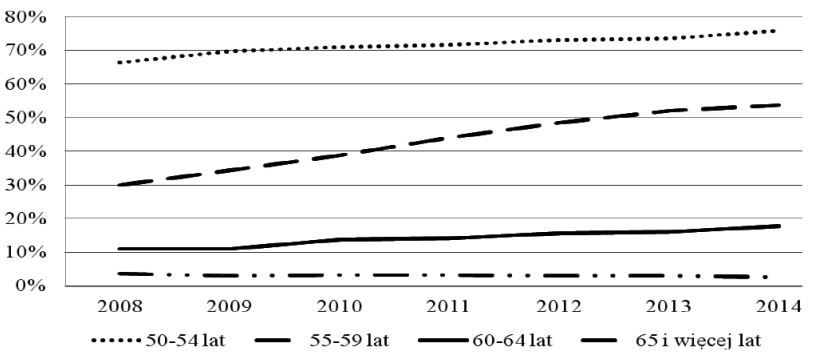

Rys. 3. Współczynnik aktywności zawodowej kobiet 50+ według grup wiekowych w latach 2008-2014 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Roczników Statystycznych Pracy 2006-2015.

Według polskich badaczy współpracujących w ramach międzynarodowego projektu ACTIVAGE[2] istnieją trzy główne grupy barier i możliwości przedłużenia aktywności osób starszych w Polsce: ekonomiczne, instytucjonalne i polityczne oraz społeczno-kulturalne. Wśród najważniejszych barier ekonomicznych wymieniono niesprzyjającą sytuację ekonomiczną wraz z wysokim bezrobociem, a także brak jednolitej polityki kierownictwa przedsiębiorstw wobec starszych pracowników. W sferze instytucjonalnej i politycznej wpływ na wzrost aktywności zawodowej osób starszych mogą mieć zmiany systemu emerytalnego podwyższającego wiek emerytalny, zwiększenie zaangażowania instytucji pozarządowych (np. fundacji, stowarzyszeń itp.), a także współdziałanie państw Unii Europejskiej w realizacji wspólnej polityki w tym zakresie. Natomiast uwarunkowania społeczno-kulturalne, przez powielanie stereotypów, wpływają negatywnie na wizerunek pracownika w wieku starszym. Panuje przekonanie, że osoba starsza jest gorszym pracownikiem, mniej wykształconym i mniej produktywnym.

4. Sytuacja kobiet 50+ na rynku pracy

Analizę aktywności ekonomicznej kobiet 50+ wykonano z wykorzystaniem nieidentyfikowalnych danych uzyskanych z GUS z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w I i IV kwartale 2014 roku. Największą grupę analizowanej populacji stanowiły najstarsze kobiety, tj. w wieku 65 lat i więcej (ponad 46%), najmniejszą natomiast (ok. 15,5%) − w wieku 50-54 lata. Ponad 40% ankietowanych zamieszkiwało wsie, a prawie jedna czwarta pochodziła z dużych miast (100 tys. mieszkańców i więcej). Najliczniejszą grupę (ok. 60%) stanowiły mężatki oraz wdowy (ok. 33%). Ponad 33% ankietowanych miało bardzo niskie wykształcenie (ukończone najwyżej gimnazjum), a zaledwie 10% – średnie ogólnokształcące.

Zdecydowana większość (96%) ankietowanych kobiet 50+ w swoim dorosłym życiu wykonywała pracę przynoszącą zarobek lub dochód, ale w tygodniu badania ok. 77% z nich nie miało pracy (1,5% było na urlopie wypoczynkowym lub zwolnieniu lekarskim). Prawie 85% kobiet pracujących zatrudnionych było w pełnym wymiarze czasu pracy. W przypadku ok. 70% ich tygodniowy czas pracy wynosił 40-49 godzin, a dla ok. 19% znajdował się w granicach 20-39 godzin. W 2014 roku co piąta kobieta 50+ pracowała na własny rachunek, reszta zatrudniona była na podstawie umowy o pracę.

Głównymi powodami zaprzestania pracy zarobkowej badanej populacji było przejście na emeryturę i rentę. Dotyczyło to prawie 3/4 niepracujących kobiet. Struktura respondentów niepracujących z określonej przyczyny jest silnie determi-

[2] Projekt ten prowadzony był w ramach piątego Ramowego Programu Unii Europejskiej, którego pracami w Polsce kierowała dr hab. J. Perek-Białas. Wyniki badań uzyskanych w Polsce i Czechach (poza raportami) zostały opublikowane w artykule *Active ageing policies in the Czech Republic and Poland* [Perek-Białas, Ruzik, Vidovicova 2006].

nowana fazą przebiegu życia: wśród kobiet w wieku 50-59 lat głównymi powodami zaprzestania pracy było zwolnienie z przyczyn dotyczących zakładu pracy (powyżej 25%) oraz kłopoty zdrowotne i przejście na rentę, zaś wśród niepracujących z powodu emerytury przeważały wyraźnie kobiety powyżej 60 roku życia (tab. 2). Opieka nad dziećmi, zajmowanie się domem czy sprawowanie opieki nad starszymi lub niepełnosprawnymi członkami rodziny są podawane jako powód pozostawania bez pracy właściwie tylko przez kobiety, co wskazuje wciąż na silne uwarunkowania kulturowe powiązania pracy zawodowej i obowiązków domowych, zwłaszcza opiekuńczych [*Diagnoza społeczna 2015*... 2015, s. 159].

Tabela 2. Struktura niepracujących kobiet 50+ według grup wiekowych oraz głównych przyczyn pozostawania bez pracy w I i IV kwartale 2014 roku (w %)

Rodzaj przyczyny	50-54 lata		55-59 lat		60-64 lata		powyżej 65 lat	
	I kw.	IV kw.	I kw.	IV kw.	I kw.	IV kw.	I kw.	IV kw.
Przejście na emeryturę	0,66	0,54	1,51	1,86	24,99	26,03	42,33	43,41
Przejście na wcześniejszą emeryturę	1,60	1,07	14,20	15,92	32,62	31,59	24,16	21,86
Przejście na rentę	15,90	12,98	18,02	17,57	15,00	15,07	17,99	19,82
Likwidacja zakładu pracy lub stanowiska pracy	27,38	25,75	26,37	26,05	12,29	12,17	2,90	1,92
Choroba, niepełnosprawność	7,90	10,41	9,39	8,73	3,49	3,40	3,73	4,39
Opieka nad dziećmi lub innymi osobami	14,11	12,13	8,54	6,87	2,86	3,19	1,57	1,02
Zakończenie pracy na czas określony	11,38	10,84	5,66	5,17	1,22	1,12	0,41	0,23

Źródło: opracowanie własne.

Wykształcenie to zasadniczy element wpływający na czas poszukiwania zatrudnienia. Okazuje się, że im niższe wykształcenie, tym dłuższy czas pozostawania bez pracy [*Sytuacja kobiet*… 2015, s. 7]. Najwyższy udział niepracujących kobiet w analizowanej grupie odnotowano wśród osób z wykształceniem najniższym (ok. 41%) oraz policealnym i średnim zawodowym (ok. 21%), najniższy zaś − wśród osób najlepiej wykształconych (ok. 8,2%).

Analizując chęć podjęcia pracy przez niepracujące kobiety w wieku 50+, okazało się, że im starsza grupa wieku, tym mniejsza aktywność w poszukiwaniu pracy. Chęć podjęcia pracy deklarowało 42% kobiet w wieku 50-54 lata, 23% – w wieku 55-59 lat, zaledwie 4% w wieku 60-64 lata i niecały 1% najstarszych kobiet. Szczególnie zastanawiające jest, dlaczego duża grupa kobiet bezrobotnych w wieku przedemerytalnym nie chciała pracować i nie poszukiwała pracy. Wyłączając z tej grupy osoby chore i będące na emeryturze, głównymi przyczynami braku aktyw-

ności na rynku pracy były: powody osobiste i rodzinne, przekonanie o braku odpowiedniej pracy w miejscu zamieszkania i okolicy oraz wyczerpanie wszystkich znanych im możliwości znalezienia pracy. Te elementy wpływają na przekonanie o niemożności znalezienia odpowiedniej oferty i na zniechęcenie do dalszej aktywności na rynku pracy. Kobiety te były świadome swojej bierności zawodowej oraz statusu bezrobotnego. Z kolei te z nich, które były zainteresowane znalezieniem pracy w miesiącu badania, robiły to głównie przez powiatowe urzędy pracy, przeglądanie ofert w ogłoszeniach, informacje od krewnych i znajomych, a także bezpośrednio w zakładach pracy. Jednak niewiele kobiet (ok. 12%) zdecydowałoby się na pracę za granicą, ale zapytane o minimalne miesięczne wynagrodzenie netto, które skłoniłoby je do pracy poza Polską, większość zadeklarowała kwotę 1400-1600 zł. Potwierdzają to także badania przeprowadzone w ramach *Diagnozy społecznej 2015* [*Diagnoza społeczna 2015*... 2015, s. 149], według których w 2015 roku wśród osób pracujących chęć wyjazdu deklarowała co dwudziesta kobieta (mężczyźni chętniej by się na to zdecydowali), natomiast w grupie bezrobotnych taki zamiar deklarowało 15% kobiet poszukujących pracy.

Do oceny zależności między wybranymi zmiennymi charakteryzującymi aktywność na rynku pracy kobiet 50+ zbudowano tablice wielodzielcze. Siłę zależności zbadano, wykorzystując współczynnik *V* Cramera, wyznaczany według następującego wzoru [Sobczyk 1995, s. 218; Bąk 2010, s. 9]:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(r-1,\ k-1)}},$$

gdzie: χ – statystyka oparta na porównaniu liczebności empirycznych i teoretycznych, n – liczba obserwacji, r – liczba wierszy w tablicy, k – liczba kolumn w tablicy.

Współczynnik ten przyjmuje wartości z przedziału [0, 1], a zależność rozpatrywanych cech jest tym większa, im *V* jest bliższe jedności.

Przeanalizowano zależności między posiadaniem pracy przez kobiety w wieku 50 lat i więcej a kilkoma zmiennymi, takimi jak: grupa wiekowa, wykształcenie, stan cywilny, stopień niepełnosprawności oraz klasa miejscowości zamieszkania (tab. 3-7). Najsilniejszy związek zaobserwowano ze zmienną „grupa wiekowa", o czym świadczy wysoka wartość współczynnika *V* Cramera, szczególnie dla I kwartału (tab. 3). Takich wyników można się było spodziewać, ponieważ ponad 60% kobiet osiągnęło wiek emerytalny i nie było zainteresowanych dalszą pracą zawodową.

Stwierdzono również umiarkowaną zależność (*V* Cramera powyżej 0,3) pomiędzy posiadaniem pracy a wykształceniem badanych (tab. 4). Wśród kobiet z wykształceniem wyższym niespełna połowa nie miała pracy, podczas gdy sytuacja taka dotyczyła co czwartej kobiety z wykształceniem zawodowym. Najtrudniej miały kobiety z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym, w przypadku których pracę

miało tylko 6,5% badanych. Nieco niższą, ale również umiarkowaną zależność zauważa się ze zmienną „stan cywilny" (tab. 5). Wśród kobiet posiadających pracę ponad 75% stanowiły mężatki, natomiast wśród niepracujących mężatek było o 23 p.p. mniej.

Słaby wpływ na posiadanie pracy ma stopień niepełnosprawności (tab. 6). Zaledwie 1,4% kobiet o znacznym stopniu miało pracę, natomiast ponad 12% pracujących charakteryzowało się lekkim stopniem niepełnosprawności. Fakt posiadania pracy nie był zależny od miejsca zamieszkania (tab. 7).

Tabela 3. Tablica wielodzielcza dla zmiennych: „posiadanie pracy" i „grupa wiekowa"

Posiadanie pracy	Grupa wiekowa									
	I kwartał					IV kwartał				
	50-54	55-59	60-64	65 lat i więcej	razem	50-54	55-59	60-64	65 lat i więcej	razem
Tak	2222	1873	485	257	4 837	2175	1820	601	219	4 815
Nie	1174	2220	3469	9643	16 506	1013	2001	3234	9463	15 711
Razem	3396	4093	3954	9900	21 343	3188	3821	3835	9682	20 526
$V = 0{,}585$						$V = 0{,}421$				

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Tablica wielodzielcza dla zmiennych: „posiadanie pracy" i „wykształcenie"

Posiadanie pracy	Wykształcenie									
	I kwartał					IV kwartał				
	wyższe	średnie	zawodowe	gimnazjum i niższe	razem	wyższe	średnie	zawodowe	gimnazjum i niższe	razem
Tak	1177	2055	1134	471	4 837	1163	2029	1180	443	4 815
Nie	1409	5146	3238	6713	16 506	1344	4920	3087	6360	15 711
Razem	2586	7201	4372	7184	21 343	2507	6949	4267	6803	20 526
$V = 0{,}306$						$V = 0{,}312$				

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Tablica wielodzielcza dla zmiennych: „posiadanie pracy" i „stan cywilny"

Posiadanie pracy	Stan cywilny									
	I kwartał					IV kwartał				
	panna	mężatka	wdowa	rozwódka	razem	panna	mężatka	wdowa	rozwódka	razem
Tak	277	3 651	520	389	4 837	244	3 666	497	408	4815
Nie	688	8 699	6339	780	16 506	608	8 232	6198	673	15 711
Razem	965	12 350	6859	1169	21 343	868	12 069	6777	1101	20 526
$V = 0{,}249$						$V = 0{,}187$				

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Tablica wielodzielcza dla zmiennych: „posiadanie pracy" i „stopień niepełnosprawności"

Posiadanie pracy	Stopień niepełnosprawności									
	I kwartał					IV kwartał				
	znaczny	umiarkowany	lekki	brak	razem	znaczny	umiarkowany	lekki	brak	razem
Tak	17	114	132	4 574	4 837	16	146	132	4 543	4 815
Nie	1175	1339	962	13 030	16 506	1056	1248	861	13 341	15 711
Razem	1192	1453	1094	17 604	21 343	1072	1394	993	17 884	20 526
V = 0,177						*V* = 0,166				

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7. Tablica wielodzielcza dla zmiennych: „posiadanie pracy" i „klasa miejscowości"

Posiadanie pracy	Klasa miejscowości*											
	I kwartał						IV kwartał					
	KM1	KM2	KM3	KM4	KM5	razem	KM1	KM2	KM3	KM4	KM5	razem
Tak	1306	431	923	297	1880	4 837	1252	375	926	298	1964	4 815
Nie	4127	1386	3227	1070	6696	16 506	3781	1318	2967	1034	6611	15 711
Razem	5433	1817	4150	1367	8579	21 343	5033	1693	3893	1332	8575	20 526
V = 0,023							*V* = 0,022					

KM1 – miasta 100 tys. i więcej, KM2 – miasta 50-100 tys., KM3 – miasta 10-50 tys., KM4 – 2-10 tys., KM5 – wieś.

Źródło: opracowanie własne.

5. Podsumowanie

W związku z wydłużaniem się przeciętnego trwania życia i przemian na rynku pracy starzejącego się społeczeństwa w artykule podjęto próbę oceny aktywności zawodowej kobiet w wieku 50 lat i więcej. Porównując ich aktywność zawodową z mężczyznami, można stwierdzić, że we wszystkich grupach wiekowych jest ona niższa. Przeprowadzone badania wykazały także, że w 2014 roku niewielka grupa kobiet w wieku 50+ pracowała w tygodniu przeprowadzania ankiety (23%). Oczywiście dużą grupę stanowiły emerytki i rencistki, ale dla pozostałych poszukiwanie pracy zazwyczaj kończyło się niepowodzeniem, co powodowało duże zniechęcenie kobiet starszych do szukania ofert pracy, a wręcz skłaniało do zaprzestania tych działań w okresach późniejszych.

Na podstawie badań z wykorzystaniem tablic wielodzielczych można stwierdzić istnienie współzależności między posiadaniem pracy a większością analizowanych zmiennych. Najsilniejszy związek zanotowano między posiadaniem pracy a grupą wiekową, natomiast umiarkowany ze zmiennymi: „wykształcenie" oraz „stan cywilny". Tylko w jednym przypadku współczynnik *V* Cramera uzyskał bardzo niski

poziom (ok. 0,02), co świadczy o tym, że miejsce zamieszkania nie miało wpływu na posiadanie pracy.

W większości analizowanych przypadków czynniki, takie jak: możliwości uzyskania świadczeń przez kobiety w wieku 50+, pozostanie na utrzymaniu męża, a także brak zapotrzebowania na pracę dla osób starszych, wpływały na rezygnację z poszukiwania pracy, a tym samym na brak aktywności zawodowej. Ponadto kobiety czują się potrzebne w rodzinie i potrafią zrezygnować ze swoich aspiracji zawodowych, aby zająć się opieką nad osobami potrzebującymi pomocy (wnukami, niepełnosprawnymi rodzicami).

Literatura

Bąk I., 2010, *Wykorzystanie badania ankietowego w analizie zjawisk określających aktywność turystyczną emerytów i rencistów*, Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis, 284, Oeconomica, 61, s. 7-16.

Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków, 2015, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.

Frątczak E., Sobieszak A., 1999, *Sytuacja demograficzno-społeczna osób starszych*, [w:] *Seniorzy w społeczeństwie polskim*, GUS, Warszawa.

Gospodarowanie pracą we współczesnym przedsiębiorstwie, 2007, Jarmołowicz W. (red.), Wydawnictwo Forum Naukowe, Poznań.

Haponiuk M., 2014, *Sytuacja kobiet na rynku pracy w Polsce*, Instytut Obywatelski, Analiza nr 2014/2, Warszawa, http://www.instytutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2014/03/analiza_ sytuacja_kobiet_na_ rynku_pracy_w_polsce.pdf, 01.2017.

Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, 2012, 2016, GUS, Warszawa.

Ludzie starsi w rodzinie i społeczeństwie, 2007, Kurkiewicz J. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.

Mały Rocznik Statystyczny Polski, 2005-2016, GUS, Warszawa.

Perek-Białas J., Ruzik A., Vidovicova L., 2006, *Active Ageing Policies in the Czech Republic and Poland*, International Social Science Journal, Special Issue about Active Ageing, no. 190 , s. 559-570.

Pojęcia stosowane w statystyce publicznej. Wiek produkcyjny, GUS, Warszawa, http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/861,pojecie.html, 5.01.2017.

Prognoza ludności na lata 2014-2050, 2014, GUS, Warszawa.

Rocznik Demograficzny 2016, 2016, GUS, Warszawa.

Rocznik Statystyczny Pracy, 2006, 2010, 2012, 2015, GUS, Warszawa.

Saczuk K., 2014, *Badanie aktywności ekonomicznej ludności w Polsce w latach 1995-2010. Korekta danych*, Materiały i Studia nr 301, Wydawnictwo Narodowego Banku Polskiego, Warszawa.

Sobczyk M., 1995, *Statystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy w 2014 roku, 2015, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Wydział Analiz i Statystyki, Warszawa, https://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/raporty- sprawozdania/rynek-pracy/sytuacja-kobiet-na-rynku-pracy, 4.01.2017.

Zasady metodyczne statystyki rynku pracy i wynagrodzeń, 2008, GUS, Warszawa.